

Bij het aftreden van Van Heek

Onlangs is Prof. Dr. F. van Heek afgetreden als hoogleraar in de empirische sociologie aan de Leidse universiteit. Met hem gaat een van de meest stimulerende en produktieve beoefenaren van de naoorlogse sociologie met emeritaat.

Van Heek behoort tot de kleine groep van hoogleraren die de grondslagen hebben gelegd voor de naoorlogse empirische ontwikkeling in de Nederlandse sociologie. Echter meer dan vermoedelijk een van de andere sociologen van zijn generatie, heeft Van Heek niet alleen organisatorisch (behalve directeur van het Sociologisch Instituut te Leiden was hij jaren redactiesecretaris van 'Mens en Maatschappij' en secretaris van de Nederlandse Sociologische Vereniging) en stimulerend, maar ook zelf actief bijgedragen aan die ontwikkeling.

Na zijn baanbrekende werk *Stijging en daling op de maatschappelijke ladder* (1945) heeft hij in de jaren vijftig leiding gegeven aan het grote onderzoek-project over sociale stratificatie en sociale mobiliteit. Behalve de drie delen 'Sociale stijging en daling in Nederland' (1958-1962), resulteerde dit ook in een aantal andere onder zijn leiding tot stand gekomen of door hem geïnspireerde dissertaties over dit onderwerp en een groot aantal artikelen. Vervolgens heeft hij het initiatief genomen tot en leiding gegeven aan onderzoeken naar de arbeidssituatie in de Twentse textielindustrie en de havens van Amsterdam en Rotterdam en — last but not least — het grote onderzoek naar de doorstroming in het onderwijs, het z.g. talentenproject. Ook deze onderzoeken hebben geleid tot een aantal dissertaties en andere publikaties, waaronder het door hemzelf geredigeerde *Het verborgen talent* (1968).

Kenmerkend voor al deze projecten is geweest, dat Van Heek daarmee telkens zijn tijd vooruit is geweest. Dat er nu zoveel aandacht is voor en dat we zoveel weten over sociale ongelijkheid en sociale mobiliteit, arbeidsverhoudingen en de externe democratisering van het onderwijs, is mede te danken aan zijn vooruitziende blik. Hij heeft van deze problemen niet alleen het belang gezien — vaak lang voordat anderen het zagen —, maar hij heeft ze bovendien daadwerkelijk onderzocht.

Ditzelfde kan eigenlijk ook gezegd worden van zijn dissertatie *Westerse techniek en maatschappelijk leven in China* (1935), vermoedelijk een van de eerste macro-sociologische studies over 'modernisering' in wat we nu de 'derde wereld' noemen, zijn studie over *Chineesche immigranten in Nederland* (1936), waarin voor het eerst in Nederland het probleem van buitenlandse arbeidskrachten aan de orde werd gesteld, en zijn *Economische en sociale problemen van de Wieringermeer* (1938), waarin de effecten van een planmatig tot stand gekomen samenleving worden geëvalueerd.

Dit alles zien we ook weerspiegeld in wat ikzelf nog altijd als zijn 'magnum

opus' beschouw, *Het geboorte-niveau der Nederlandse Rooms-Katholieken* (1954). Hierin heeft hij als een van de eersten het toen nog zeer delicate vraagstuk van de snelle bevolkingsgroei geanalyseerd en bovenal door systematische vergelijking de achtergronden daarvan blootgelegd. Behalve inhoudelijk belangrijk, is deze studie ook methodisch uiterst ingenieus — iets wat de schrijver zich misschien nauwelijks ten volle bewust is geweest — en kan alleen al daarom nog steeds tot een van de allerbeste sociologische studies gerekend worden, die in Nederland verschenen zijn.

In dit en al zijn andere werk paart Van Heek een scherpe sociologische visie aan een grote precisie en degelijkheid. Daarbij toont hij zich ondanks zijn nuchterheid ook een bewogen mens, waarvan zijn afscheidscollege op nieuw getuigenis aflegt.

Ook in andere opzichten heeft Van Heek de weg gewezen. Dit geldt b.v. zowel de door hem bepleite 'methode der uiterste typen', als voor de zienswijze om bedrijven niet als geïsoleerde sociale systemen te onderzoeken, maar ook de situatie buiten de fabriekspoorten in de beschouwing te betrekken. Instructief voor deze beide gezichtspunten is zijn nog steeds zeer lezenswaardige artikel 'Twee richtingen in de bedrijfssociologie' (*M. & M.*, jan. 1953).

Voor dit alles verdient Van Heek zowel respect, als grote dank van de na hem komende generatie van sociologen. Want het is in niet geringe mate te danken aan zijn activiteiten, dat de sociologie in Nederland niet alleen een modieus praatvak is gebleven, maar een harde, op centrale problemen in de maatschappij georiënteerde, empirische kern heeft gekregen. Wij kunnen slechts hopen, dat hij ook tijdens zijn emeritaat nog lang sociologisch actief zal blijven.

J. E. Ellemers